

ΑΓΝΩΣΤΑ ΕΡΓΑ
ΙΤΑΛΟΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΙΗΤΗ ΤΟΥ 12ου ΑΙΩΝΑ
(ΙΙΙ. 1)

‘Ο Krumbacher ἔχοντας ὑπόψη του τὴν περιγραφὴ καὶ τὰ συμπεράσματα τοῦ J. Iriarte γιὰ τὸ χφ 42 (σήμερα 4577) τῆς Βασιλικῆς (σήμερα Εθνικῆς) Βιβλιοθήκης τῆς Μαδρίτης¹, παρατηροῦσε τὰ ἀκόλουθα²: “Οτι τὸ ποίημα ποὺ μᾶς παραδίδεται ἀπὸ τὸ χφ τοῦτο τοῦ 14ου αἰώνα³ εἶναι «αἰνιγματῶδες ἐν τῷ παρόντι». Τὸ ἔργο, ποὺ μᾶς διασώζεται ἀκέφαλο⁴ καὶ κολοβό, «πραγματεύεται περὶ τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Διαθήκης, περὶ Ἱερᾶς καὶ μὴ ἰστορίας... περὶ μυθογραφιῶν καὶ ἀντικειμένων τῆς φυσικῆς». Παρατηρεῖ ἐπίσης ὁ Krumbacher ὅτι «καλλιτέραν βάσιν» γιὰ νὰ κατανοήσωμε τὸν χαρακτήρα καὶ τὸ περιεχόμενο τοῦ ποιήματος, μᾶς δίνουν δρισμένα χωρία στὰ δποῖα ὁ ποιητὴς μνημονεύει τὸν δεσπότη Δυρραχίου Ἰανό, κάποιον σοφώτατο Μιχαήλ, ἐναν Συμεών «πρῶτον τῶν σεκρέτων» καὶ τὴν «ἄλωσιν ἀγνώστου εἰς ἐμὲ πόλεως Γερβίας». ’Επισημαίνει ἀκόμη ὁ Krumbacher τὸ γεγονός ὅτι στὸ μακρότατο αὐτὸ ποίημα (4042 λαμβικοὶ τρίμετροι στίχοι)⁵ «εἰσάγεται γνώμη τοῦ Πλάτωνος λατινιστί». Σύμφωνα μὲ τὶς πληροφορίες ποὺ μᾶς δίνει ὁ Iriarte, καταλήγει ὁ Krumbacher, τὸ ποίημα εἶναι ἵσως κάποιο θεολογι-

1. J. Iriarte, *Regiae Bibliothecae Matritensis codices graeci mss*, τ. 1, Μαδρίτη 1769, σ. 149-151. Θεωρῶ ὑποχρέωσή μου νὰ εὐχαριστήσω θερμὰ καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ τὴ δ. Ἰωάννα Καραγάννη, ἐπιμελήτρια στὴν ἔδρα τῆς Μεσαιωνικῆς Ελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ποὺ εἶχε τὴν καλοσύνην νὰ δῆ στὴ Γεννάδειο Βιβλιοθήκη τῶν Ἀθηνῶν τὸν κατάλογο τῶν χφ τῆς Μαδρίτης τοῦ J. Iriarte καὶ νὰ μοῦ γνωρίσῃ τὴν περιγραφὴ καὶ τὰ συμπεράσματά του γιὰ τὸ χφ XLII. Εὐχαριστῶ ἐπίσης θερμὰ καὶ τὸν καθηγητὴ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καὶ ἀγαπητὸ φίλο κ. Ἰω. Χασιώτη γιὰ τὴ φροντίδα του νὰ ἀποκτήσω σὲ μικροφόλμ τὸ χφ τοῦτο.

2. K. Krumbacher, ‘Ιστορία τῆς βυζαντηνῆς λογοτεχνίας, μετφρ. Γ. Σωτηριάδου, τ. 2, Ἀθήνα 1900, σ. 768, 7 (K. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Litteratur*, 2. Aufl., Μόναχο 1897, σ. 785, 7).

3. “Ἄς προσθέσω ὅτι ὁ Iriarte (δ.π., σ. 149) τὸ χρονολογεῖ στὰ μέσα περίπου τοῦ 14ου αἰώνα.

4. Ἀγνοοῦμε, συνεπῶς, τὸν τίτλο τοῦ ποιήματος, τὸ ὄνομα τοῦ ποιητῆ κτλ., ποὺ θὰ ὑπῆρχαν ἐνδεχομένως στὴν ἀρχὴ τοῦ ποιήματος.

5. Καὶ δχι 4106 στίχοι, δπως, ἀπὸ λάθος προφανῶς στὴν καταμέτρηση, σημείωνε ὁ Iriarte (δ.π., σ. 150· πρβ. καὶ Krumbacher, δ.π.).

κὸ διδακτικὸ ἔργο, ἔμμετρη πιθανὸν χρονογραφία¹. Ἡ λατινικὴ παραπομπὴ μᾶς ὀδηγεῖ νὰ δεχτοῦμε ὅτι ἔχει σχέση μὲ τοὺς Φράγκους καὶ ὅτι ἡ «λεπτομερὴς μνεία περὶ τοῦ Ἰανοῦ Δηλοῦ ὅτι ἐν Ἡπείρῳ ἐγράφη τὸ ἔργον». Ἐκφράζει τέλος ὁ Krumbacher τὴν ἀποψήν ὅτι θὰ ἤταν καλὸν νὰ δοθοῦν ἀκριβέστερες πληροφορίες γιὰ τὸ ποίημα τοῦτο καὶ νὰ δημοσιευθῇ στὴν ἀνάγκη τὸ κείμενο, ἐπειδὴ «περιέχει καὶ ἴστορικὰς εἰδήσεις καὶ πάντως κατέχει περίεργον θέσιν ἐν τῇ βυζαντηνῇ λογοτεχνίᾳ».

Στὸ χρονικὸ διάστημα ποὺ μεσολάβησε ἀπὸ τότε, κανένας, ὅσο ξέρω, δὲν ἀσχολήθηκε μὲ τὸ ἔργο τοῦτο καὶ τὰ προβλήματά του. Ἀπὸ τὴν εἰδικότερη ἔρευνα ποὺ ἐπιχείρησα ἔχοντας στὴ διάθεσή μου φωτογραφίες τοῦ χειρογράφου, κατέληξα στὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ μακρότατο αὐτὸ ποίημα² δὲν εἶναι θεολογικὸ διδακτικὸ ἔργο οὔτε ἔμμετρη χρονογραφία καὶ ὅτι δὲν κατέχει «περίεργον θέσιν» στὴ βυζαντινὴ γραμματεία. Δὲν ἔχει γραφῆ στὴν Ἡπειρο, ἔχει δύος ἄμεση σχέση μὲ τοὺς Φράγκους. Ἡ σχέση αὐτὴ δὲν διαπιστώνεται μόνο ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι στὸ ποίημα τοῦτο «εἰσάγεται γνώμη τοῦ Πλάτωνος λατινιστί», ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ ποιητὴς ἀπευθύνεται μὲ τὸ ποίημά του σὲ κάπιον ἀμιρά³, ἀνώτατο ἀξιωματοῦχο τοῦ κράτους τῶν Νορμανδῶν στὴ Σικελία⁴. Πρόκειται γιὰ ἔνα ἵκετευτικὸ ποίημα μὲ πλῆθος ἀναφορὲς σὲ ἴστορικὰ γεγονότα, σὲ πρόσωπα καὶ πράγματα τῆς Ἀγίας Γραφῆς, σὲ μυθολογικὲς διηγήσεις καὶ σὲ ἀντικείμενα καὶ φαινόμενα τῆς φυσικῆς ἴστορίας, ποὺ ἔχει γραφῆ ἀπὸ κάποιου λόγιο Ιταλοβυζαντινὸ ποιητῆ, ὁ ὄποιος ἔζησε στὸν 12ο αἰώνα.

Τὸ γεγονός ὅτι ὁ Iriarte καὶ, φυσικά, ὁ Krumbacher σχημάτισαν ἐσφαλμένη ἐντύπωση γιὰ τὸ περιεχόμενο καὶ τὸν χαρακτήρα τοῦ ἔργου ὁφείλεται στὶς παρασελίδιες σημειώσεις ποὺ συνοδεύουν τὸ κείμενο τοῦ ποίηματος⁵. Στὶς σημειώσεις αὐτές, στὶς ὄποιες στηρίγτηκε ὁ Iriarte γιὰ νὰ σχημα-

1. Ὁ Iriarte (δ.π., σ. 150) κατέληγε στὸ ἀκόλουθο συμπέρασμα: «videtur esse poema quod dan ad christiana fidei veritatem enarrandum illustrandumque elucubratum».

2. Στὸ χρόνον ποιητῆς γιὰ τὸ περιεχόμενο καὶ τὸν χαρακτήρα τοῦ ἔργου διφείλεται στὶς παρασελίδιες σημειώσεις ποὺ συνοδεύουν τὸ κείμενο τοῦ ποίηματος⁵. Στὶς σημειώσεις αὐτές, στὶς ὄποιες στηρίγτηκε ὁ Iriarte γιὰ νὰ σχημα-

3. Τὴν λεπτομέρεια αὐτὴ δὲν τὴν πρόσεξε ὁ Iriarte καὶ, φυσικά, τὴν ἀγνοοῦσε ὁ Krumbacher.

4. Γιὰ τὸ ἀξιωματοῦχο τοῦ ἀμιρᾶ βλ. τὴν εἰδικὴ μελέτη τοῦ L.-R. Menager, *Amiratus-Amirâs. L'Emirat et les Origines de l'Amirauté* (XI^ο-XIII^ο siècles), Παρίσι [Bibliothèque générale de l'EPHE, VI^ο Section], 1960.

5. "Ἔχουν γραφῆ μὲ κόκκινο μελάνι καὶ πιθανότατα ἀπὸ τὸ ἵδιο χέρι ποὺ ἔκανε τὴν ἀντιγραφὴ τοῦ χρ. Βλ. καὶ Iriarte, δ.π., σ. 149-150: «ex frequentissimis annotatiōnibus minio distinctis, eadem manu qua ipsum poema exaratis ... Ex iis tamen, qui bus edacitas ejus (= Blattae) elicere nonnulla conati sumus, unde tenebrisca investigationi lucis aliquid affulgeret. Itaque ad poetam ipsum quod attinet, de se ipse loquitur fol. 9 licet nihil ibi de nomine suo ... Jani Durrachii despotae res persequitur ... laudatur Alexander Magnus ... Μουγάμετ...» κτλ.

τίση κάποια ἀντίληψη γιὰ τὸν χαρακτήρα τοῦ ποιήματος¹, δὲ ἀντιγραφέας τοῦ χειρογράφου ἀναφέρεται κάθε φορὰ στὸ περιεχόμενο τοῦ χωρίου. "Αν τὶς διαβάσωμε ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ὅλο κείμενο καὶ τὴ συνέχεια τῆς διήγησης, ὅπως ἔκανε ὁ Iriarte, θὰ διδηγηθοῦμε σὲ λανθασμένα συμπεράσματα.

"Ο ποιητής, μὲ ἀρκετὴ πολυλογία, πλατειασμοὺς καὶ ἐπαναλήψεις, ἐκθέτει τὶς περιπέτειές του (βρίσκεται ἐξόριστος σὲ κάποιο νησί, πιθανὸν στὴ Μάλτα) καὶ τὰ βάσανά του, καὶ ἵκετεύει, ὅπως ἀνέφερα, κάποιον ἀμιρά, νὰ μεσιτεύσῃ στὸν βασιλιὰ γιὰ νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὶς ταλαιπωρίες τῆς φυλακῆς καὶ τῆς ἐξορίας, καὶ νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ γυρίση πίσω στὸ σπίτι του². Τοῦ δίνεται ἡ εὐκαιρία κάθε τόσο, ὅχι βέβαια πάντοτε μὲ ἐπιτυχία, νὰ ἀναφερθῇ, ὅπως παρατήρησα, σὲ ἴστορικὰ γεγονότα, στὴ μυθολογία καὶ σὲ διηγήσεις τῆς Ἀγίας Γραφῆς. 'Ο ἀντιγραφέας τοῦ χειρογράφου, πιθανὸν κάποιος μοναχός, ἔχρινε ὅρθὸν νὰ σημειώνῃ κάθε φορὰ στὸ περιιώριο τὸ περιεχόμενο τοῦ χωρίου, ἐπειδὴ τὸ θεωροῦσε ἰδιαίτερα, φαίνεται, σημαντικό, ὅπως καὶ στὰ ἀκόλουθα παραδείγματα:

φ. 12 ^v	τούτου χάριν τέθεικα σοὶ τὰς ἐλπίδας
μετὰ τὸ θεῖον καὶ πέποιθα σοὶ μόνῳ
ἄλλων ἀπάντων ἀμελῶν, συνεργίας...
φ. 13 ^r	Λίκιζομαι δὲ παραπλησίαις κάκαις,
οἵσαις δὲ σώφρων τοῦδε τοῦ συνειδότος·
τοῦ γάρ Ἰακὼβ ὄντος Αἰγύπτου τόποις
μετὰ κινητῶν, αὐτοκινήτων, τέκνων,
ἄλλης τε πάσης ἰδίας φαμιλίας,
<i>Περὶ τοῦ σώφρονος</i>
Ιωσήφ	

1. Βλ. τὴν προηγούμενη ὑποσ.

2. Π.χ. φ. 98^v: *Καὶ σὸν τὸ μὲν θέλημα κεκτῆσθαι λέγεις,
ἀρχὴν προφασίζῃ δὲ μηδαμῶς ἔχειν
ἔμοι παρασχεῖν συναρήγονσαν λόσιν
κακώσεων φάλαγξι τετρυχωμένη,
ποὺς ἄλλον οὐκ ἔχοντι πίστιν, ἀλπίδα
εἰ μή γε ποός σε, τῶν ἀμιδάδων κάραν...*

φ. 105^r: *Σοὶ δὲ εἰ θελητὸν μηχανῆς τινος δίχα,
μόνῳ λόγῳ με τῆς ὑγρᾶς τῶν φαρόγγων
αὐτῶν ἀχανῶν καὶ βυθῶν κεχηρότων
ἥρπαζες ἄν, εἴλκυνες ἀναμφιβόλως
ἀρχὴν κατασκῶν ἄλλος ἦν οὐδεὶς ἔχει...*

φ. 111 : *Σὺ δὲ οὐ σθένεις με τῆς φυλακῆς ἀδίκου
τὸν τρισάθλιον ἐξελέσθαι σοῖς λόγοις
τοῖς σωσοκόσμους συμφορῶν διαρρόων...*

περὶ τῆς τελευτῆς καθὼς ὕμνηται τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ,
τοῦ ἰακὼβ καὶ μέλοντα τοῦτον ἀναλύειν σαρκίου
περὶ τῆς εὐλογίας γέγηθε ὡστε τὴν διφειλήγη παρέχειν
τῶν παίδων τοῦ ἵω γῆρους τοσοῦτον κεκτημένον βάρει
σὴφ

φ. 55^r

περὶ τοῦ ταν χεῖρόν τι πάσχων πλειόνως τοῦ Ταντάλου;
τάλου Καὶ γὰρ ἐκεῖνος συμποσίῳ μακάρων...

φ. 112^v

περὶ τοῦ [ν]εε μὲν τὸν Νεεμᾶν ἀγνοεῖς πῶς τῆς νόσου
μὰ[ν]τοῦ ἀσ τὸ φαῦλον ἀπώσατο τοῦ σωματίου
συρίου ἐξαναπαύσας οἰκετῶν σοφῶν γνώμη,
ὅταν θεραπαίνης τε τῆς Ἐβραΐδος...

Τὸ κείμενο στὴ σημερινὴ κατάσταση τοῦ χειρογράφου περιλαμβάνεται στὰ φφ. 2-120. Πρὸν ἀπὸ τὸ φ. 2 ὑπάρχουν δύο ἀκόμη φύλλα. Στὸ πρῶτο ἀπὸ αὐτὰ διαβάζουμε τὴν ἀκόλουθη ἔντυπη λατινικὴ ἐπιγραφή: Anonymi, Expositiones sacroprofanae mysticae, historicae et fabulosae; Accedunt ad Deum Patren et Fil. Orationes II. Codex initio et fine mutilus. Στὸ ἐπόμενο φύλλο, ποὺ φέρει τὴν ἀριθμησην: Folio I, διαβάζουμε τὴν ἀκόλουθη καλλιγραφικὰ χειρόγραφη ἐπιγραφή: Expositiones spirituales incerti authoris¹. "Ἄς προσθέσω ὅτι τὰ φφ. 17 καὶ 57 ἔχουν σταχωθῆ ἀνάποδα καὶ ὅτι ὁρισμένα φύλλα τοῦ χειρογράφου δὲν βρίσκονται στὴν κανονική τους θέση σύμφωνα μὲ τὴν ἀριθμηση².

Τὸ χειρόγραφο, χάρτινο καὶ μικροῦ σχήματος³, δὲν βρίσκεται σὲ καλὴ κατάσταση. Τὰ φύλλα του εἶναι «σητόβρωτα» καὶ ἡ ἀνάγνωσή του σὲ πολλὰ σημεῖα εἶναι ἐπίπονη ἢ καὶ τελείως ἀδύνατη, στὶς φωτογραφίες τουλάχιστον ποὺ ἔχω στὴ διάθεσή μου, ἐπειδὴ ἐπέφερε πολλὲς ἀλλοιώσεις καὶ φθορὲς καὶ ἡ ὑγρασία⁴. Ὅπλα χειρογράφων μάλιστα περιπτώσεις κατὰ τὶς ὅποιες τὸ ὄλο νόημα ἐνὸς χωρίου γίνεται γνωστὸ ἀπὸ τὶς παρασελίδιες σημειώσεις.

1. Ἡ ἐπιγραφὴ αὐτὴ, ὥπως καὶ ἡ προηγούμενη, βρίσκεται σὲ νεώτερα φύλλα ποὺ προστέθηκαν ἀργότερα.

2. Ἡ ἀριθμηση, συνεπῶς, τοῦ χειρογράφου πρέπει νὰ ἔγινε ὕστερα ἀπὸ τὴ στάχωσή του.

3. Βλ. καὶ Iriarte, δ.π., σ. 149.

4. Ἡ κατάσταση τοῦ χφ δὲν ἔταν καλύτερη καὶ στὰ χρόνια τοῦ Iriarte, ποὺ σημείωνε (δ.π., σ. 149) τὰ ἀκόλουθα: «male ab annis, pejus a timeis omnes fere margines de-populatis habita; litteris eadem lue non raro affectis, ipso etiam in eas desaeviente passim atramento».

Τὸ κείμενο ἔχει ἀντιγραφὴ σὲ μίᾳ στήλῃ κατὰ φύλλο, ποὺ περιλαμβάνει 17 στίχους¹, μὲ ἐπιμελημένη γραφὴ καὶ χωρὶς ὄρθογραφικά, μποροῦμε νὰ ποῦμε, σφάλματα.

Στὸ χειρόγραφο μᾶς ἔχουν παραδοθῆ τρία ἔμμετρα ἔργα τοῦ ἵδιου ποιητῆ. Τὸ πρῶτο ἔργο, τὸ ἴκετευτικὸ δηλ. ποίημα ποὺ μᾶς παραδίδεται χωρὶς τὴν ἀρχὴ του, μὲ ἀποτέλεσμα, ὅπως ἀνέφερα, νὰ ἀγνοοῦμε τὸν τίτλο του καὶ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα², ἔχει ἀντιγραφὴ στὰ φφ. 2^ῃ-114^ῃ. Τὸ γεγονὸς ὅτι στὰ φύλλα τοῦ χειρογράφου δὲν ἔχουμε ἐνδείξεις γιὰ ἀριθμηση τετραδίων δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ καταλήξωμε σὲ ἀσφαλῆ συμπεράσματα γιὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν στίχων ποὺ λείπουν σήμερα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ ποιήματος. "Ο, τι μᾶς διασώζεται πάντως ἀπὸ τὸ ποίημα στὰ φφ. 2^ῃ-3^ῃ καὶ ἔως τὸ σημεῖο ὃπου ὑπάρχει (στὸ φ. 3^ῃ) ἡ παρασελίδια σημείωση: ἀρχὴ τῆς διηγῆ[σεωις] περὶ ἀλ[εξάνδρου] το[ῦ] μα-κεδόνος]³, φαίνεται ὅτι ἀνήκει στὸν πρόλογο τοῦ ἴκετευτικοῦ ποιήματος. Στὸ τμῆμα αὐτὸ τοῦ ἔργου διαβάζομε τὰ ἀκόλουθα, τὰ ὅποια μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ διαπιστώσωμε τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ποιητὴς ἀπευθύνεται σὲ κάποιον ἀμιρὰ καθὼς καὶ τὸν χαρακτήρα τοῦ ἔργου⁴:

φ. 2^ῃ [ψ]ἄλλων ὁ Δαβὶδ οἶα φάσκει τῷ λόγῳ.
 'Αλλ' ὡς σκτραπῶν πανεβάσμιος κάρα,
 []πρυσίων ἔξαρχε τῶν ἀμιράδων,
 ὃ βασιλικῆς παρατάξεως νέας,
 τῆς κοσμοσώστου συμφορ(ῶν) πολυτρό[πων],
 ἔνθους ἀριστεύς, πρόδρομος νικηφόρος,
 φῶ πᾶσα κλίνει κοσμικὴ γερουσία,
 ὡς φωτὶ πρώτου τυγχάνοντι δευτέρῳ
 τοῦ φωτιοῦντος τὴν ὑφήλιον πᾶσαν
 ἀκτῖσι χρυσαῖς φωσφόρου δ' αὐγεστέραις,
 τοῦ πάντας ἀλλους τοὺς πρὸ αὐτοῦ δεσπότας
 καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ πανταχοῦ τῆς γῆς μέρει
 ἀποτρέποντος ἀρεταῖς διαφόροις
 περιγενέσθαι (νοῦς) βροτῶν ὅν οὐ σθένει,
 τὰς ἀκοάς μοι σάς ποληκόους δίδου·
 δίδως γὰρ αὐτὰς πολλάκις καὶ βαρβάροις

1. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ φ. 76^ῃ στὸ ὅποιο ἔχουν ἀντιγραφὴ 16 στίχοι.

2. Εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι στὴν ἐπιγραφὴ τοῦ ποιήματος θὰ ἀναφερόταν καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ στὸν δόποιον ἀπευθύνεται μὲ τὸ ἔργο του ὁ ποιητὴς. Ὑπάρχουν ὅμως πολλὲς ἐνδείξεις στὸ ποίημα ποὺ θὰ μᾶς ἐπιτρέψουν νὰ ταυτίσωμε τὸν ἀμιρὰ πρὸς τὸν δόποιο ἔγραψε τὸ ἴκετευτικὸ τοῦτο ἔργο ὁ ποιητὴς.

3. Βλ. καὶ Iriarte, Ὁ.π., σ. 150.

4. Σὲ [] περικλείονται συμπληρώσεις γραμμάτων ποὺ δὲν διαβάζονται πιὰ στὴ σημειωνὴ κατάσταση τοῦ χφ, ἐνῶ σὲ () δυσανάγνωστα σήμερα γράμματα.

μὴ δυσχεραίνων μηδὲ δυσφόρως φ(έρων).
 φ. 2^v Καί μοι σεαυτὸν εύμενέστατον δίδου·
 []¹ (γ)άρ οὔτω ἡστατοῦ σεις² πτοιαλέον·
 στήκει γάρ οὗτος σῇ προσώπῳ καὶ κλίνει,
 ἵλι[ι]γγιᾳ γάρ δειλίας πεπλησμένος
 κ[ατ]ανοῶν σὸν βῆμα φρικτὸν τῶν λόγων
 πρὸς κρί[σιν] Ἀπόλλωνος ὃς ἀπιέναι
 μέλλων φρενήρους τῶν ὅλων ὑπερτέρου.
 Εἰ δ' ἔκνοόν τι καὶ λόγου κάρτ' ἀπᾶδον
 ἐπινοήσεις τοῦδε δὴ τῇ συνθέσει,
 σύγγνωθι τούτῳ μηδαμῶς ἐπταικότι.
 Τὸ πταισμα τούμὸν μὴ δ' ἐμὸν λογιστέον,
 ἀλλὰ τοσαύτης τῆς προσούσης μοι λύπης.
 'Αλλ' ἐμὲ φόβου μου τοῦ λόγου Θεῖος Λόγος
 ἀντιλάβοιτο τῇ ροπῇ τερατόκῳ³.
 ἀκατίου⁴ δὲ τοῦδε ἐπιπνεύ[σοι] πρύμνῃ
 αἰσίαν αὔραν, οὐρίους τοὺς ἀνέμους,
 δπω[ς] προσορμήσειν ὄρμοις εὐδίοις,
 πάσης ἀλλαγὴν κυμάτων τρικυμίας,
 γνόφου, θυέλλης, λαι[λά]πων, τῆς ὁμίχλης,
 ζόφων ἀμειδῶν καὶ ταραχῆς τῶν σάλων
 ἔξης θερίσοι τῆς βλάβης ἀνωτέρως
 τὴν ἀσάλευτον ἄγκυραν προσβαπτίσαν.

Τὸ δεύτερο ἔργο (φφ. 114^v-118^v) φέρει τὴ λατινικὴ ἐπιγραφὴ ORACIO PATRIS καὶ τὴν παρασελίδια στὴν ἀρχή τοῦ κειμένου σημείωση: εὐχὴ πρὸς τὸν πατέρα. Πρόκειται γιὰ μία ἔμμετρη παράκληση (144 στ.) τοῦ ποιητῆ πρὸς τὸν Θεό. 'Ακολουθεῖ (φφ. 118^v-120^v) μία δεύτερη ἔμμετρη παράκληση, αὐτὴ τὴ φορὰ πρὸς τὸν Χριστό, ποὺ φέρει τὸν λατινικὸ τίτλο ORACIO FILII καὶ τὴν παρασελίδια σημείωση στὴν ἀρχὴ τοῦ κειμένου [εὐχὴ πρὸς νιόν⁵.

1. Λέξη δισύλλαβη ἀδιάγνωστη.

2. Ἄμαρτυρος, ὅσο ξέρω, τύπος τοῦ μέλλοντα τοῦ ρ. ρωτνύω (ρώτνυμι).

3. Ἀντὶ τερατοτόκω γιὰ μετρικούς, ὑποθέτω, λόγους.

4. ἀκατίω χφ. "Ἄς προσθέσω ὅτι στὰ ἀποσπάσματα ποὺ παραθέτω διόρθωσα τὰ καταφανῆ σφάλματα τοῦ χφ, δὲν ἔκανα δύμας συστηματικὴ κριτικὴ ἐπεξεργασία τοῦ κειμένου, ἐπειδὴ σκοπὸς τῆς ἔργασίας αὐτῆς δὲν ἦταν ἡ κριτικὴ ἔκδοση τῶν τριῶν ἔργων, ποὺ θὰ μὲ ἀπασχολήσῃ κάποτε, ἀλλὰ μία πρώτη παρουσίαση τῶν ποιημάτων αὐτῶν τοῦ 12ου αἰώνα.

5. Οἱ δύο ἔμμετρες παρακλήσεις πρὸς τὸν Θεό καὶ τὸν Χριστὸ δύον γραφῇ ἀπὸ τὸν ποιητὴ Ὁστερά ἀπὸ τὸ ἴνετευτικό του ποίημα πρὸς τὸν ἀμφά, ἐπειδή, ὅπως μᾶς ἔξιμολογεῖται δὲ ίδιος (φφ. 114^v-114^v):

ἡμᾶς παροτρύνει δέ τις θεῖος λόγος

’Απὸ τὴ δεύτερη αὐτὴ ἔμμετρη παράκληση μᾶς ἔχουν διασωθῆ, ἐπειδὴ τὸ χειρόγραφο εἶναι κολοβό, οἱ 73 πρῶτοι στίχοι¹. ’Αγνοοῦμε φυσικὰ τὴν ὅλην ἔκταση τοῦ ποιήματος τούτου.

”Οπως ἔχω ἀναφέρει ἥδη, πλῆθος εἶναι οἱ παρασελίδιες σημειώσεις τῶν φύλλων. Οἱ σημειώσεις αὐτές, ποὺ ἔχουν βέβαια κάθε φορά ἄμεση σχέση μὲ τὸ περιεχόμενο τοῦ χωρίου στὸ δποῖο ἀναφέρονται, δημιούργησαν, δπως εἰδαμε, σύγχυση ὡς πρὸς τὸν εἰδικότερο χαρακτήρα τοῦ ποιήματος καὶ τὸν σκοπὸ ποὺ ἔπιζητησε ὁ ποιητὴς μὲ τὸ ἔργο του². ’Αντιγράφω ἐδῶ ἐνα μέρος ἀπὸ τὶς παρασελίδιες αὐτές σημειώσεις· μποροῦμε νὰ διαπιστώσωμε δτι δὲν ἔχουν καμία σχέση μεταξύ τους καὶ ἀκολουθία, καὶ συνεπῶς δτι δὲν ἀποτελοῦν ἔνδειξη γιὰ τὸ περιεχόμενο καὶ τὸν χαρακτήρα τοῦ ὄλου ποιήματος, μᾶς ἐπιτρέπουν ὅμως νὰ σχηματίσωμε κάποια ἀντιληψὴ γιὰ τὴν εὑρύτητα τοῦ πνευματικοῦ δρίζοντα τοῦ ποιητῆ: φ. 3^ῃ: ἀρχὴ τῆς διηγῆ[σεως] περὶ ἀλ[εξάνδρου] το[ῦ μακεδόνος]. φ. 4^ῃ: περὶ τ[οῦ] (ἰ)λλουστρίου νομοῦ³ φ ἔχοατ[ο] ποτὲ ἥ φῶμη· φ. 7^ῃ: ἐνθάδε φησὶ περὶ τοῦ θανάτου ιονίου καίσαρος, καὶ πιὸ κάτω στὸ ἔδιο φ.: ἐνθάδε φησὶ πῶς ἐκλήθη καίσαρ ὁ ιονίος· φ. 10^ῃ: ἐνθάδε φησὶ περὶ τοῦ ἀβραάμ· φ. 10^ῃ: ὡς φησὶ δ παῦλος τῇ πρὸς ὁμαλοὺς ἐπιστολῇ· φ. 13^ῃ: περὶ τοῦ σώφρονος ιωσίφ· φ. 15^ῃ: περὶ τοῦ σοφωτάτου ὁρφέως· φ. 15^ῃ: ἐνθάδε φησὶ περὶ τοῦ ιανοῦ τοῦ δεσπότου δυρραχίου· φ. 18^ῃ: ἐνθάδε φησὶ (δ)τι εἰς τὸν [θ]άνατον αὐτοῦ προσέτ[α]ξε [δ]κταβιανὸς τοὺς ἀρχοντας αὐτοῦ κροτῆσαι τὰς χεῖρας καὶ γ[ε]λᾶν ἀκρατῶς· φ. 28^ῃ: ἐνθάδε φησὶ δτι [η]ψυχὴ ἔχει δούλας τὰς ε' αἴ[σθη]σει[ζ], τὴν ὅρασιν, τὴν δσφρησιν, τὴν ἀκοήν, [τ]ὴν γεῦσιν] καὶ τὴν ἀφ[ήν]. φ. 33^ῃ ἐνθάδε φησὶ περὶ τ[οῦ] βελισαρ(ίου)· φ. 34^ῃ: περὶ τῶν ἐκτεθέντων βιβλίων τοῦ νόμου παρὰ ιονιστινιανοῦ· φ. 38^ῃ: π[ερὶ τοῦ ἐμπε]δοκλοῦ⁴ μαθητοῦ τοῦ πνθαγόρου· φ. 69^ῃ: περὶ τοῦ ἀγίου στεφάνου· φ. 78^ῃ: περὶ τοῦ (ἀ)στέρος (τ)οῦ θανέτος τοῖς μάγοις· φ. 86^ῃ: περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς γερβίας, καὶ πιὸ κάτω στὸ

ἄγχονσι μηδὲν τητρεκῶς ἐπελπίσαι,
νιοῖς βροτῶν οἵς ἔστιν οὐ σωτηρία·
ἀλλ' εἰς ἐκεῖνον τὴν φοτὴν τῆς ἐλπίδος,
ῆχον πνοῆς τρέφαιμι καὶ λόγου φύμην
νφ' οὖ, δι' οὖ τε καὶ ἐν φ πάντα πέλει,
ώς οἱ λόγοι φάσκουσιν οἱ θεηγόροι
καὶ μᾶλλον αὐτὸς ἀθέων σοφὸς Πλάτων.

1. ’Ο Iriarte (δ.π., σ. 150) σημείωνε, ἀπὸ λάθος προφανῶς στὴν ἀριθμηση, δτι ἔχουν διασωθῆ 72 στίχοι.

2. ”Ετσι ποὺ δ Iriarte (δ.π., σ. 149) νὰ παρατηρήσῃ γιὰ τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ τρία ἔργα: ut non opus unum, sed multiplex appareat.

3. Διάβ. νόμον.

4. Διάβ. Ἐμπεδοκλέους.

ἴδιο φ.: περὶ τοῦ ἱησοῦ τοῦ ναυτὸς· φ. 91^v περὶ τοῦ ἀπόλλωνος καὶ τῆς δάφνιδος, καὶ πιὸ κάτω στὸ ἴδιο φ.: περὶ τῆς σφαγῆς τοῦ πύθωνος· φ. 93^r ἐνθάδε φησὶ τὰ δ' μέρη τοῦ κόσμου· φ. 95^r: [π]ερὶ [τ]οῦ πάριδος καὶ τῆς ἑλένης· φ. 97^v: περὶ τοῦ ὅρφεως τοῦ κατασκευασθέντος παρὰ τοῦ μωϋσέως ἐν τῇ ἐρήμῳ· φ. 98^r: περὶ τῆς ἀποτομῆς τοῦ προδρόμου ἵωάντον· φ. 103^v: περὶ τοῦ δαιδάλου καὶ ἴκαρίου· φ. 104^r: περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν ἀθήναις ποτέ, καὶ πιὸ κάτω στὸ ἴδιο φ.: περὶ τοῦ ἀγνώστου θεοῦ· φ. 105^r: περὶ τοῦ ὄδυσσεώς· φ. 106^r: περὶ τῶν ἀγρενόντων τοὺς ὅρνιθας· φ. 110^r: περὶ τοῦ παλαιοῦ νόμου· φ. 112^v: περὶ τοῦ [γ]εεμά[ν] τοῦ ἀσυρίου¹.

Τὸ πάρχον, ἀς τὸ σημειώσω, καὶ παρασελίδιες σημειώσεις σὲ ὁρισμένα ἀπὸ τὰ χωρία ἔκεινα στὰ ὄποια ὁ ποιητὴς ἀναφέρεται στὸν ἑαυτό του, τὸν ἀδελφό του καὶ τὴν μητέρα του. Εἶναι οἱ ἀκόλουθες: φ. 9^r: ἐνθάδε φησὶ περὶ (τοῦ) ἑαυτοῦ ὁ ποιητής· φ. 14^v: ἐνθάδε φησὶ ὁ ποιητὴς περὶ τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ τοῦ ὄντος εἰς φυλακὴν εἰς ἔτερον τόπον· φ. 54^v: περὶ τῆς ἰδίας μητρὸς φησί· φ. 84^r: ἐ(ν)θ(ά)δε φησὶ πῶς ὁ ποιητὴς ἐξωρίσθη ἐν αὐτῇ τῇ μελιτογαύδῳ· φ. 109^v: περὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ.

"Ολες αὐτές οἱ σημειώσεις ἔχουν γραφῆ ἀπὸ τὸ ἴδιο χέρι. 'Ο Iriarte δέχεται μάλιστα, δπως εἰδαμε, δτι ἔχουν γραφῆ ἀπὸ τὸ ἴδιο πρόσωπο ποὺ ἀντέγραψε τὸ χειρόγραφο. 'Τὸ πάρχον ὅμως καὶ παρασελίδιες σημειώσεις ἀπὸ νεώτερα χέρια σὲ διάφορα φύλακα τοῦ χφ. Εἶναι οἱ ἀκόλουθες: φ. 4^r (ἐπάνω ἀπὸ τὸ κείμενο): εγω νοταριος βαρθολομαιος νιος ιερεως ιωαννου φαλκ(ου) μαρτυρῶν υπεγραφα, φ. 50^v (ἐπάνω ἀπὸ τὸ κείμενο: σημείωση σὲ τρεῖς σειρές: διαφορετικὸ χέρι ἀπ' αὐτὸ ποὺ ἔγραψε τὴν προηγούμενη): E(go) () || Ego () | ἐγ[ὼ] διάκονος φιλι[π]πος γανουτης μαρτυρῶ καὶ στ(έργω), φ. 51^r (ἐπάνω ἀπὸ τὸ κείμενο: σημείωση σὲ δύο σειρές: τὸ ἴδιο πιθανὸν χέρι μ' αὐτὸ ποὺ ἔγραψε τὴν προηγούμενη): [] Jo τοῦ φάλ(κ)ο [] (μ)α(ρ) []. Στὸ φ. 41^v καὶ κάτω ἀπὸ τὸ κείμενο ἔχουν ἀντιγραφῆ οἱ τέσσερεις τελευταῖοι στίχοι τοῦ κειμένου στὸ φύλλο τοῦτο. 'Η ἀντιγραφή τους ἔγινε χωρίς τονισμὸ καὶ μὲ ἀντιγραφικὰ καὶ ὀρθογραφικὰ σφάλματα. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἀπὸ τὸ ἴδιο χέρι ἔχουν ἀντιγραφῆ στὸ φ. 66^v (κάτω ἀπὸ τὸ κείμενο) οἱ τρεῖς τελευταῖοι στίχοι τοῦ κειμένου.

Στὸ φ. 72^v (ἐπάνω ἀπὸ τὸ κείμενο) διαβάζομε: τοσυνεταποκαιφρονημοτατο, ἐνῶ, τέλος, στὸ φ. 120^v (κάτω ἀπὸ τὸ κείμενο) ἔχουν γραφῆ ὁρισμένα γράμματα τοῦ λατινικοῦ ἀλφαβήτου.

1. Οἱ παρασελίδιες σημειώσεις ποὺ συνοδεύουν τὴν ἔμμετρη παράκληση τοῦ ποιητῆ πρὸς τὸν Θεό ἀναφέρονται ἀποκλειστικὰ σὲ πρόσωπα καὶ γεγονότα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐπειδὴ ὁ ποιητὴς παρακαλεῖ τὸν Θεό νὰ ἐπέμβῃ καὶ νὰ τὸν σώσῃ, δπως ἔσωσε μὲ τὴν ἐπέμβασή του παλαιότερα τὸν Λάωτ, τὸν Μεωπῆ, τὸν Ἰακώβ, τὸν Δαβὶδ κτλ. Στὴν ἔμμετρη παράκληση πρὸς τὸν Χριστὸ ὑπάρχει, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ σημείωση στὴν ἀρχὴ τοῦ κειμένου ποὺ παρέθεσα, καὶ ἡ ἀκόλουθη (φ. 119^v): περὶ τοῦ θαύματος τοῦ ἐν κανᾶ τῆς γαλιλαίας.

"Οπως ἔχω ἀναφέρει ἥδη, στὸ ἑλληνικὸ κείμενο παρεμβάλλονται καὶ ὄρισμένοι στίχοι στὴ λατινικὴ γλώσσα. 'Ο Krumbacher μάλιστα ἔχοντας ὑπόψη του τὸ γεγονός τοῦτο παρατήρησε, ὅπως εἴδαμε, ὅτι τὸ ποίημα πρέπει νὰ ἔχῃ σχέση μὲ τοὺς Φράγκους. "Ας προσθέσω ὅτι οἱ λατινικοὶ στίχοι εἶναι συνολικὰ πέντε καὶ παρεμβάλλονται στὰ ἀκόλουθα δύο σημεῖα τοῦ ἴνετευτικοῦ ποιήματος.

Στὸ φ. 46^τ ἀπαντοῦμε τὸν πρῶτο λατινικὸ στίχο καὶ δίπλα του διαβάζομε τὴν παρασελίδια σημείωση: περὶ τοῦ σο[φι]στοῦ πλάτ[ω]νος. Ἀντιγράφω στὴ θέση αὐτὴ τὸ σχετικὸ χωρίο τοῦ ποιήματος:

ἔκεῖνα μαθεῖν τλήμονας παρ () ν,
δν πεῖραν ἔσχον ἀνέκαθεν τῶν χρόνων,
Πλάτων σοφιστῆς οἰα τρανῶς ἐννέπει
quod quisque discit, immemor recorda(tur)¹ . . .

Τὸν λατινικὸ αὐτὸ στίχο τὸν ἀντιγράφει κατὰ λέξη ὁ ποιητὴς ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Βοηθίου *Philosophiae consolationis*².

Στὸ φ. 76^τ ὑπάρχουν οἱ ὑπόλοιποι λατινικοὶ στίχοι, τὴν ὑπαρξὴν τῶν ὁποίων εἶχε ἐπισημάνει καὶ ὁ Iriarte³. Δίπλα τους διαβάζομε τὴν παρασελίδια σημείωση: περὶ τῆς ἀποφάσεως τοῦ πλάτωνος. Τὸ σχετικὸ χωρίο εἶναι τὸ ἀκόλουθο:

Οὕτως ὁ πανσέβαστος ἄναξ φωσφόρος
ἴμᾶσιν ἀδιαλύτοις εὔποιίας
ἀποτροπῇ τε πράξεων πονηρίας
αὐτῆς ἀνέλκει τῆς φθορᾶς πᾶσαν κτίσιν,
εἰ τάχα τισὶ κακοχάρτων ἀνέρων
εἰς οὐδέν έστι καὶ λογίζεται τάδε.
"Ος τοῦ Πλάτωνος γνῶσιν ἐξησκημένος
τοῦ ταῦτα τρανώσαντος ὡς ἐκ δογμάτων:
Publicas⁴ esse res beatas, sic eas

1. 'Η τελευταία συλλαβὴ τοῦ στίχου εἶναι δυσανάγνωστη. 'Η συμπλήρωση ἔγινε ἀπὸ τὸν στίχο τοῦ Βοηθίου. Βλ. τὴν ἐπόμενη ὑπόσ.

2. *Aniceti Manlii Severini Boethii, Philosophiae consolationis*, Lib. III, m. XI, 16 [Ἐκδ. G. Weinberger, Βιέννη - Λιψία 1934 ('Ανατύπ. 1964), σ. 73, 10]:

Quodsi Platonis Musa personat verum,
quod quisque discit, immemor recordatur.

Εὑχαριστῶ θερμά καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ τὸν συνάδελφο καὶ ἀγαπητὸ φίλο κ. Α. Μέγα γιὰ τὴν πληροφορία του δτι ὁ ποιητὴς καὶ στὴν περίπτωση τούτη ὅπως καὶ στὴν ἐπόμενη ἀντλεῖ ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Βοηθίου ποὺ ἀνέφερα. "Ας προσθέσω ὅτι ὁ Βοήθιος ἔχει ὑπόψη του ἐδῶ τὸν *Φαίδωνα* τοῦ Πλάτωνα, 76α· βλ. G. Weinberger, δ.π. Testimonia.

3. Iriarte, δ.π., σ. 150. Πρβ. καὶ Krumbacher, δ.π.

4. *puplicas* χφ.

quidem sapientiae vel studiosi
omnes regerent, vel earum rectores
sapientiae contigissent studere,
ἐπιβραβεύει πᾶσαν ἀρχὴν καὶ κράτος
τῇ πανεβάστῳ καὶ περικλύτῳ κάρα,
τὴν γνῶσιν εἰδὼς ὑπερέξουσαν πᾶσαν
τῶν διεπόντων γηίνους ἔξουσίας.

"Οπως καὶ στὴν προηγούμενη περίπτωση, ὁ ποιητὴς ἔχει πάλι ὑπόψη του τὸ ἔργο *Philosophiae consolatio* τοῦ Βοηθίου. Ἀπὸ τὸ ἔργο αὐτὸ μᾶς δίνει τώρα ἔμμετρα τὸ ἀκόλουθο χωρίο: Atqui tu hanc sententiam Platonis ore sanxisti beatas fore res publicas, si eas vel studiosi sapientiae regerent vel earum rectores studere sapientiae contigissent¹.

Τὰ χωρία ἐκεῖνα τοῦ ποιήματος, γιὰ τὰ ὅποια οἱ παρασελίδιες σημειώσεις μᾶς πληροφοροῦν ὅτι ἀναφέρονται στὸ πρόσωπο τοῦ ποιητῆ, στὸν ἀδελφό του καὶ στὴ μητέρα του, δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν δυστυχῶς, ὅπως παρατήρησε καὶ ὁ Iriarte, κανέναν ταυτισμό². Στὰ χωρία αὐτὰ δὲν ἀναφέρεται κανένα ὄνομα.

Στὸ φ. 9^ο ὑπάρχει, ὑπας εἴδαμε, ἡ παρασελίδια σημείωση: ἐνθάδε φησὶ περὶ (τοῦ) ἑαυτοῦ ὁ ποιητής. Στὸ ἀντίστοιχο χωρίο διαβάζομε τὰ ἀκόλουθα:

Πῶς οἰκέτην σου, σοὶ δὲ καὶ πεποιθότα,
ἔχεις τρύχεσθαι καὶ δαπανᾶσθαι ψύχει,
τρικυμίαις τε καὶ χαλάζαις τοῦ βίου,
μηδὲν διατί ταῦτα παθεῖν εἰδότα,
ώς μὴ λέοντος³, καρκίνου μεταφρένοις
ἴππασμένος, πρόεδρε τῆς Ἰταλίας,
ἀλλὰ κρυώδους τοῖς κροτάφοις ἰχθύος;

Στὸ φ. 14^ν, ὑπάρχει, ὅπως εἴδαμε, ἡ παρασελίδια σημείωση: ἐνθάδε φησὶ ὁ ποιητὴς περὶ τοῦ ἱδίου ἀδελφοῦ τοῦ ὄντος εἰς ὃντας ἡ υλακὴν εἰς ἔτερον τόπον⁴. "Οτι ὁ ποιητὴς εἶχε καὶ ἀδελφό, ποὺ πρέπει νὰ βρίσκεται φυλακισμένος

1. Boethii, δ.π., Lib. I, § 4, 5 (G. Weinberger, σ. 8, 11-14). 'Ο Βοήθιος ἀντλεῖ ἑδῶ ἀπὸ τὴν Πολιτεία, 473d καὶ 487e. βλ. G. Weinberger, δ.π., Testimonia.

2. "Ο.π., σ. 150.

3. λέοντι χφ.

4. Τὸ ἀντίστοιχο χωρίο (φφ. 14r-14v) ἔχει ώς ἔξης:

ἄνευ προνοίας καὶ βοηθείας ὅλης
καταλιποῦσσα τληταθῆ σὸν οἰκέτην·
ἄπεισι μηδὲν ταλάνῳ μον συγγόνῳ
στένοντα τοῦτον συμφορῶν πολυτρόπων,
εἰρητῆς ἀδίκου καὶ βλάβης ἀσυγκρίτου.

ὅταν γράφεται τὸ ποίημα, τὸ συμπεραίνομε καὶ ἀπὸ ἄλλα δύο χωρία τοῦ ποιήματος, στὰ δόποια, σύμφωνα μὲ τὶς παρασελίδιες σημειώσεις¹, δι ποιητὴς ἀναφέρεται στὴ μητέρα του:

φφ. 54^v-55^r καὶ μὴν ἀκούων τὴν τάλαιναν μητέρα
ἔκθαμβον ἔχει τῶν φρενῶν γεναμένην,
φωτὸς στέρησιν, ἀκοῆς ὑποστᾶσαν,
στήλην δοκοῦσαν ἀπερ αἰσθητιῶσαν
διὰ τὸ δυσβάστακτον νῦν φορτίον,
ῶν ἐστερήθη τῶν χρόνων ἐπ' ἐσχάτων
πταίσματος ἀνευ καὶ κακῆς ἐργασίας
τροφεῖς δοκοῦσα γήραος τούτους ἔχειν . . .

φ. 109^v ‘Ορᾶς δὲ τὴν τάλαιναν ἡτεκνωμένην
δι’ οὓς ἔτλησεν ἀνυποίστους ὀδῖνας.

Φαίνεται δύμας ὅτι δι ποιητὴς εἶχε καὶ ἀδελφές, δύως μποροῦμε νὰ συμπεράνωμε ἀπὸ τὸ ἀκόλουθο χωρίο (φ. 54^v):

κάμε τληπαθῆ καὶ κακούμενον μάτην
οὐκ εἴδε (γρ. οἴδε;) μήτηρ ἡ πολύθλιψις μόνη,
μελαχμφοροῦσαι σύγγονοί μου μηδόλως
ποῖ διάγοντα, τῆς ὑγρᾶς ποίω μέρει.

Τὸ ποι διάγοντα, τῆς ὑγρᾶς ποίω μέρει τὸ μαθαίνομε εὐτυχῶς ἀπὸ τὴν παρασελίδια σημείωση ἡ δόποια ἔχει γραφῆ στὸ φ. 84^v. Στὴ σημείωση αὐτὴ διαβάζομε, δύως εἰδαμε: ἐνθάδε φησὶ πᾶς δι ποιητὴς ἔξωρίσθη ἐν αὐτῇ τῇ μελιτογαύδῳ. Τὸ κείμενο δύμας ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὴ σημείωση εἶναι δυστυχῶς ἀδιάγνωστο, ἐπειδὴ τὸ χειρόγραφο ἔχει ὑποστῆ στὸ σημεῖο αὐτὸ μεγάλη φθορὰ ἀπὸ τὴν ὑγρασία. “Αν δεχτοῦμε δύμας ὅτι αὐτὸς ποὺ ἔγραψε τὴ σημείωση διάβασε καὶ κατάλαβε τὸ κείμενο, τότε δι ποιητὴς βρισκόταν ἔξοριστος στὴ Μάλτα (Μελίτη) ἡ στὸ νησὶ ποὺ βρίσκεται δίπλα της, τὴ Γαύδο, τὸ σημερινὸ δηλ. Gozo².

Δὲν εἶναι μόνον ἡ παρασελίδια αὐτὴ σημείωση ποὺ μᾶς πληροφορεῖ ὅτι δι ποιητὴς ἔχει ἔξοριστη. Σὲ πολλὰ χωρία τοῦ ἔργου του δι ποιητὴς ἀναφέρεται στὸ εἶδος τῆς τιμωρίας ποὺ τοῦ ἔχει ἐπιβληθῆ — βρίσκεται ἔξοριστος καὶ «ὑπὸ περιορισμόν» — καὶ διεκτραγωδεῖ τὶς ταλαιπωρίες του. “Ετσι π.χ. διαβάζομε καὶ τὰ ἀκόλουθα:

1. φ. 54^v: Περὶ τῆς ἴδιας μητρὸς φησὶ· καὶ φ. 109^v: περὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ.

2. Βλ. καὶ φ. 35^v, στὸ δόποιο διαβάζομε τὴν παρασελίδια σημείωση: δηλονότι εἰς τὴν μάλταν, καὶ δίπλα της τοὺς στίχους: μένων δι τλήμων τοῖς τόποις βαρβαρίας /ώς αἰχμάλωτος δέσμιος, καθειργμένος / οὐκ ἀπολαύων τινὸς ἀγαθονογγίας.

φ. 54^r μέσον ῥέριμμαι τῶν θαλαττῶν ἀβάτων,
οἰκοῦσιν ἐνθα παιδεῖς "Ἄγαρ ἀθέου,
οὐκ ἀπολαύων καν̄ μικρᾶς εὐποιίας·
οἶνφ δέ, φεῦ μοι! μηδόλως κεχρημένος
καν̄ διὰ τὸν στόμαχον, ὡς πλείστην σπάνιν
ἔχων δ τλήμων τῶν ἀναγκαίων δλων,
ἐπεντρυφῶν δὲ κακοδαιίμων τῷ ζύθῳ . . .

φ. 56^r πόνων, ἰδρώτων, πίστεως αὐτῆς χάριν
πλείστοις τρύχεσθαι τὸν τληπαθῆ με χρόνοις
είρκταις ἀμυδραῖς δυσφορωτάταις λίαν . . .
χώρας ἄνακτος μηκυνωτάτης ἄγαν
μέχρι ῥέριμμαι δυστυχῆς κακοτρόπως
μέσον θαλασσῶν ἀχανῶν, τῶν ἀβάτων.

φ. 111^r Σύ δ' οὐ σθένεις με τῆς φυλακῆς ἀδίκου
τὸν τρισάθλιον ἐξελέσθαι σοῦς λόγοις¹.

'Η τιμωρία του καὶ οἱ ταλαιπωρίες του θὰ κράτησαν ἀρκετὸν χρονικὸν διάστημα. Στὸ φ. 68^v γίνεται ἀδριστα λόγος γιὰ πολλὰ χρόνια², δπως καὶ στὸ φ. 56^r³, ἐνῶ στὸ φ. 108^r μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ταλαιπωρεῖται περισπότερο ἀπὸ πέντε χρόνια⁴.

1. Στὸ φ. 57^v διαβάζομε καὶ τὰ ἀκόλουθα:

νοῦς ποῖος ἴσχύσειε συλλαβεῖν ἄπαν
σύστημα φαύλων οἰς ἐκακώθητ τάλας
καν̄ εἴ τις εὐδοίσει γλωσσῶν ἀμέτρων;
τίς γάρ ἀδίκους τῶν μεθύσον τὰς ὑβρεις
προπηλακισμοὺς ἀλλοφύλων ἀνθροίς
εἰπεῖν διαρκέσειεν ἀσφάλτῳ λόγῳ...;

2. Κάγω δ' ὁ τλήμων οὐ τοσύντοις καν̄ χρόνοις
κύμασιν αἰσχροῖς κατεκνιβίστων μάτην
τρωθεὶς τοσοῦτον ἐξ ἀγνωσίας τρόπων
ὅσον πρὸς αὐτῆς τῆς πολυχρονού λέπτης.

3. πλείστοις τρύχεσθαι τὸν τληπαθῆ με χρόνοις. Στὴν ἔμμετρη παράληση πρὸς τὸν Θεὸ διαβάζομε (φ. 118^v): πολυετοῦς τε φυλακῆς τῆς ἀδίκου.

4. Ἐγὼ δὲ μηδὲν πέντε καὶ μόνοις χρόνοις
τρωθεὶς διστοῖς ὑβρεων ἀκονσίων,
προπηλακισμῶν, καρδιοπλήκτων λόγων...

"Ἄς προσθέσω ὅτι καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα χωρία τοῦ ποιήματος γίνεται ἀδριστα λόγος γιὰ μακρότατο χρονικὸ διάστημα.

Δὲν ξέρομε ὅμιως, δυστυχῶς, ποιὰ ὑπῆρξε ἀκριβῶς ἡ κατηγορία ποὺ τὸν βάρανε καὶ γιὰ ποιὸ λόγο ἀκριβῶς καταδικάστηκε. Κάθε τόσο στὸ ἵκετευτικό του ποίημα ἀναφέρει διάφορες ἀξιόποινες πράξεις, γιὰ νὰ τονίσῃ ὅτι ὁ Ἰδιος δὲν ἔχει διαπράξει παρόμοια πράγματα, ὅπως τονίζει καὶ τὶς διάφορες ὑπηρεσίες ποὺ προσέφερε στὸν ἡγεμόνα του καὶ γενικότερα στὴν πολιτεία. Σπεύδει νὰ δηλώσῃ ἀκόμη ὅτι δὲν ὑπῆρξε σημαντικὸ πρόσωπο τῆς ἐποχῆς του ἢ τοῦ παρελθόντος. "Ετσι στὰ φρ. 52^r-52^v διαβάζομε τὰ ἀκόλουθα:

Μὴ τῶν σατραπῶν εἰς ὁ τλήμων τυγχάνω
σειρᾶς ἐκείνων ἢ σαφῶς κατηγμένος;
Μὴ τῶν κομήτων χαιρεκάκων κατέβην
ἢ στασιάζων κατὰ τῆς σκηπτουχίας
τῆς ἀπτοήτου κακοχάρτως εὐρέθην,
σύμπνους δ' ἀρωγὸς ἢ γε διχογνωμόνων;
Μὴ κατεκρίθην ὡς ὑπάρχων Φωκάδων
τῶν ἀνικήτων μαχιμωτάτοις ὄπλοις
ώς καταγόντων θηρὸς ἐκ τινος γένος;
Μὴ τῆς Θέτιδος παῖς Ἀχιλλεὺς τυγχάνω
οὖ σύμπασα ποίησις Ἑλλήνων βρίθει
ἀνδραγαθιῶν ἐξόχων, ἀσυγκρίτων,
ἢ τοῦδε Χείρων παιδαγωγὸς εὐρέθην;
φ. 52^v (Ἄρχ)¹ Γολιάθ ὑπέροφρυς τυγχάνω,
Νεβρώδ² θρασύς τις ()³ μέγας,
Σαμψών τις ἄλλος εὐσθενής τῷ σαρκὶ;
Μὴ τῶν φρενήρων, συνετῶν λογεμπόρων,
τῶν νουνεχῶν εἰς μηχανευτῶν ποικίλων;
Ἄρ' οὐχ "Ομηρος, τῶν γε ποιητῶν κάρα,
Ἡσίοδός τε καὶ Πλάτων, Δημοσθένης
ἐκ τοῦ παρόντος ἀνελήφθησαν βίου;
Μὴ Θουκυδίδης εἰμὶ καὶ Πυθαγόρας,
μέγας Σοφοκλῆς, κωμικῶν Εὐριπίδης,
Ὀππιανός τε συγγραφεὺς εἰναλίων,
Βιργίλιός τε καὶ Κάτων τῶν Λατίνων,
ἄλλων τε πλείστων εἰς ἐγὼ τυχὸν πέλω;
Ἄπηλθε τούτων νουνεχείας δὲ χρ[ό]νος,
παιδεύσεως· εἰς τῶνδ' ὀρᾶται μηδόλως.

1. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀνάγνωση τῆς κ. Ν. Παπατριανταφύλλου-Θεοδωρίδου.

2. Νεβρώδ οφ.

3. Λέξη δυσανάγνωστη πεντασύλλαβη.

Δὲν ἔκλεψε, μᾶς λέει, τίποτε ἀπὸ τοὺς βασιλικοὺς θησαυρούς¹. δὲν παρέδωσε στοὺς ἔχθροὺς κάποια πόλη η χώρα². ὑπῆρξε καθαρὸς ἀπὸ κάθε σφάλμα ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἐπισύρῃ τὴν ὁργὴ τοῦ ἡγεμόνα του³, ὅπως ὑπῆρξε καὶ φύλαξ ἀκριβῆς τῶν ἐντολῶν ἔκεινων τοῦ Θεοῦ ποὺ προτρέπουν ὅλους νὰ τιμοῦν καὶ νὰ σέβωνται τοὺς ὄρχοντες⁴. Ὑπῆρξε ἀκόμη πιστὸς ὑπήκοος, καὶ ἐκτελοῦσε μὲ εὔσυνειδήσια δ, τι τοῦ ἀνέθεταν⁵, καὶ πῆρε μέρος στοὺς πολέμους⁶. Ἡ ἀνταμοιβή του γιὰ ὅλα αὐτὰ εἶναι η φυλακὴ καὶ η ἔξορία⁷;

'Η καταδίκη του, ὅπως ἴσχυρίζεται τουλάχιστον, ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα κάποιας συκοφαντίας ή δοπία εἰχε τὶς ρίζες της στὴ ζηλοτυπία ἔκεινου ποὺ τὸν κατηγόρησε, παρόλο ποὺ δὲν ἔκανε τίποτε στὴ ζωή του ἀπὸ ζηλοτυπία καὶ φθόνο⁸. Τὸν ἴσχυρισμό του δὲν ὑπῆρξε θύμα κάποιας διαβολῆς τὸν διατυπώνει καὶ στὰ ἀκόλουθα χωρία ποὺ παραθέτω:

1. φφ. 52^v-53^r: Θησαυρὸν ἄφα κέκλοφα ὁ τλήμων ἐγὼ τῶν βασιλικῶν ταμείων δεσπότου τῶν ἀτιμήτων η τι τῶν κειμηλίων;
2. φ. 57^r: Ἐγὼ δὲ πάντων μοῦνος ἀνεν δαπάνης παραδεδωκώς οὐα χώρας καὶ πόλεις τοῖς ἀντιπάλοις εἰσεβοῦς στεφηφόρου;
3. φ. 61^r: Ἐγὼ δὲ πάντων βασιλικῶν σφαλμάτων οἰς κακονυχεῖσθαι (κακοχεῖσθαι χφ) δίδοται τις ἐννόμως, καθαρός, ἀναίτιος, ἀγνὸς ἐκτόπως, χρυσὸς καθάπερ πολλάκις χωνευμένος· τὶ μον τὸ σῶμα κατατίκει ταλάνον;
4. φ. 63^r: Ἐγὼ δὲ πάντων ἐνθέων ἐνταλμάτων φύλαξ ἀκριβῆς παροτρυνόντων ὅλοις φόρον τέλος τε τὴν τιμὴν καὶ τὸν φόρον ἀρχοντι πᾶσι παρέχειν κατ' ἀξίαν.
5. φ. 60^v: Ἐγὼ δὲ τλήμων πανταχοῦ διατρέχων πιστῶς, ἀκραφνῶς, καθαρῶς, μώμον δίχα ταις ἐργασίαις δεσπότουν διατρίβων.
6. φ. 55^v: Ἀρ' οὐκ ἔτρεξα δεσποτικαὶς ταις μάχαις ἐν ταις ἀνάγκαις, ἔξδν ὡς ἦν ταλάνω;
7. φ. 56^r: ταύτας δέχεσθαι τὰς ἀμοιβάς με πρέπον πόνων, ἰδρώτων, πίστεως αὐτῆς χάριν, πλείστοις τρύχεσθαι τὸν τληπαθῆ με χρόνοις εἰρκταῖς ἀμυδραῖς, δυσφορωτάταις λίαν;
8. φφ. 65^v-66^r: Ἐγὼ δὲ τάλας μηδαμῶς εἰργασμένος εἰωθεν ἔξ ὧν ζηλοτυπία φύειν, πᾶς μ' ἐσκέπασε συκοφαντίας γνόφος τοιοῦτον ἄλλο μηδαμῶς ἐπτακότα, μήτε πρός αὐτὸν τὸν μέγιστον δεσπότην ἐργω, λόγω, πίστει τε καὶ προαιρέσει οὐτ' ἐνθυμήσει, κρείττον ὃν πάντων τόδε;

φ. 59^r

Εἰ δὲ προσῆλθε συκοφαντίας τρόπος
τοῖς δεσποτικοῖς ὡσὶ πλήσμιος φθόνου
ἀργὴ πέφυκεν ἡ περίληψις νόμου;
φφ. 63^r-63^v
'Αλλ' εἴθ' ἐκείνου συκοφάντου κακία
τοῦ ῥυπάναντος ἀκοὰς ἡγνισμένας
καὶ κατ' ἐμοῦ πείσαντος ὁρμὴν δεσπότου
τὴν δυσκίνητον κατά τινος ἀδίκως.'

...

ἐνθάδε παρῆν τυχὸν ἀνδρικωτάτως,
ἔπεισα τοῦτον μὴ προσελθεῖν δεσπότη
ψευδεῖς φέροντα καὶ λόγους ἀλλοτρίους
δικαιοσύνης κατὰ τοῦ κεκτημένου.

φ. 64^r

'Αλλ' εἰ δέρεῖς μοι τυχὸν ἡδικημένῳ,
φυτοσπόρος πέφυκεν ὁ φθόνος φόνου,
διαβολῆς τε ζηλοτυπίας τρόπος,
καταλαλιᾶς, συκοφαντίας λόγος,
ἄλλης τε πάσης κακίας ἀπειρίτου...

Τέλος στὸ φ. 66^v παρατηρεῖ ὅτι θὰ ήθελε παρεῖναι τῆς Σύριγγος τὴν κρίσιν. θὰ μποροῦσε τότε νὰ ἀποδείξῃ τὸν ἔχοντα του συκοφαντίας πάσης ἀναίτιον, ἥλλοιωμένον.

Τὸ ποίημα ποὺ μᾶς ἀποσχολεῖ ἔχει, τὸ ἀνέφερα ἡδη, ἵκετευτικὸ χαρακτήρα καὶ ἀπευθύνεται σὲ κάποιον ἀμιρά. Τὸν παρακαλεῖ ὁ ποιητής, ὅπως διαπιστώσαμε, νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὶς κακουχίες καὶ τὶς ταλαιπωρίες ποὺ ὑφίσταται πολλὰ χρόνια ἔξόριστος καὶ φυλακισμένος, μακριὰ ἀπὸ τοὺς δικούς του.

Ποιὸς ὄμως ὑπῆρξε ὁ ἀμιρᾶς πρὸς τὸν ὄποιον ἀπευθύνεται; Ὁ ταυτισμός του θὰ μᾶς ἐπιτρέψῃ νὰ τοποθετήσωμε χρονικὰ τὸν ποιητὴ καὶ συνεπῶς καὶ τὴ συγγραφὴ τῶν τριῶν ποιημάτων του ποὺ μᾶς διασώζει τὸ χειρόγραφο τῆς Μαδρίτης.

Στὸ φ. 9^r ὁ ἀμιρᾶς ἀναφέρεται ὡς πρόεδρος τῆς Ἰταλίας, καὶ ὡς ἔξαρχος τῆς ὅλης γερουσίας στὸ φ. 33^r, ἐνῷ στὸ φ. 103^r ὡς πρώταρχος τῆς γερουσίας. "Ἐχει τὴ δυνατότητα νὰ μεσιτεύῃ στὸν βασιλιὰ ὑπὲρ τληπαθῶν ἀθλίων καὶ νὰ τοὺς παρέχῃ τὴν λύσιν κακῶν ἀπειρίτων (φ. 33^r). Ὁ ποιητής ὄμολογεῖ ὅτι ὁ ἀμιρᾶς εἶναι σὲ θέση νὰ γνωρίζῃ τὸ πταῖσμα του καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ τοῦ τὸ πῆ. Τὸ σχετικὸ χωρίο εἶναι ἀποκαλυπτικὸ γιὰ τὴ μεγάλη δύναμη τοῦ ἀμιρᾶ καὶ τὴν ἐπιφορή του στὸν βασιλιὰ (φφ. 58^v-59^r):

Τὸ πταῖσμα ποῖον, ὡς κορωνίς, εἰπέ μοι,
σοὶ γάρ πρόδηλον, ὡς στοχάζω, τυγχάνει,

ὅτ' ἀκοὴ σὺ χρηματίζεις δεσπότη,
πνοή, λόγος τε τέρψις, ἡ θυμηδία,
ψυχή, κραδίη, γλῶσσα, νοῦς, φῶς ὄμμάτων,
καὶ κρυπτὸν οὐδὲν οὖσαν σὺ γνῶσιν οὐκ ἔχεις,
ώς διάδημα τῶν ὅλων κεκτημένος.

Τὸν χαρακτηρίζει ἀκόμη (φ. 69^r) ὡς ἀμιράδων παμφαέστατον στύλον,
φῶς πανσέληνον τοῦ τηλεφανοῦς λύχνου, ἐνῷ στὰ φφ. 70^r-70^v διαβάζομε καὶ
τὰ ἀκόλουθα:

οὐκ οἶδας, ὡς δύστηνε, πῶς πρωτοστάτης,
ἀμιράδων ἔξαρχος, ἀρχόντων ὅλων,
εἴληφε πᾶσαν ἔξουσίαν τοῦ λύειν
δεσμεῖν τε σαφῶς οἶδεν οὓς ὑπευθύνους,
τὰ πάντα πᾶσιν ὥστε δὴ καθιστάναι;
Δι' ἣν μεγίστην σύνεσιν αὐτοκράτωρ
ἐπεῖδε τούτῳ καὶ σοφίᾳν ἦν ἔχει.

Στὸ φ. 64^r τὸν δύνομάζει πρόκριτον τῶν ἀμιράδων καὶ τὸν προσφωνεῖ ὃ
τῶν σατραπῶν παμφαεστάτη κάρα, ἐνῷ στὸ φ. 75^r τὸν χαρακτηρίζει ὡς φύλα-
κα τοῦ θεσπεσίου κράτους. 'Ο μέγας ἀμιράδων (φ. 78^v) διακρίνεται καὶ γιὰ
τὴν πολεμικὴ του δραστηριότητα. Στὸ φ. 77^v διαβάζομε τὰ ἀκόλουθα:

Νῦν δ' ἀλμυρᾶς κύματα μοχλεύων στόλοις
ποτὲ πρὸς αὐτὰς τὰς παραθαλασσίους
τῶν Ἀγαρηνῶν ἡθεωμένας πόλεις,
ποτὲ κροαίνων τοὺς ἀτακτοῦντας μόνον
τῆς εὐσεβείας ἰδίοις ὁψιωνίοις,
ώς ἵκανούσθαι μηδαμῶς ἡρημένου¹ . . .

Στὸ φ. 79^r τὸν δύνομάζει πολυνθρόλητον ἀρχόντων λόφον καὶ ἀμιράδων
πρώτωρον ἱγλαΐσμένον, ἐνῷ στὸ φ. 92^v διαβάζομε τὰ ἀκόλουθα:

ἀρχοντα θεῖον, οὗρον ἀρχόντων ὅλων,
μέγαν ἀμιράν τῶν σοφῶν ἀμιράδων.

Στὸ φ. 101^v τὸν ἀναφέρει ὡς πρώτωρον τῶν ἀμιράδων, ἐνῷ στὸ φ. 109^r
μᾶς τὸν παρουσιάζει μὲ τὰ ἀκόλουθα λόγια:

1. Βλ. καὶ φ. 78^v ὅπου διαβάζομε:

οὗτοι σατραπῶν καὶ μέγας ἀμιράδων,
τὴν μὲν διανγῆς παμφαέστατος μόνος...
τὴν δ' ὑγρόμαχος ἄλλος ὡς οὐδεὶς πλέον...
δίδωσι πᾶσιν ἡρεμόν τινα βάσιν...

τὸν τηλεφανῆ καὶ περίπυστον μέγαν
ἀρχοντα, σαφῶς θεῖον ἀρχόντων δλων,
ἀμιράδων ἔντιμον ἡμῶν προστάτην
τὸν πᾶσιν ἀστράπτοντα τοῖς θείοις λόγοις.

’Απὸ τοὺς χαρακτηρισμούς μόνον αὐτοὺς καὶ ἀπὸ ἄλλους παρόμοιους, ἀπὸ τοὺς ὅποιους εἶναι κατάσπαρτο τὸ ποίημα, δὲν μποροῦμε, φυσικά, νὰ καταλήξωμε σὲ κάποιο συμπέρασμα σχετικὸ μὲ τὴν ταυτότητα τοῦ ἀμιρᾶ πρὸς τὸν ὅποιον ἀπευθύνεται ὁ ποιητής. ’Γπάρχουν ὅμως καὶ ὄρισμένα ἄλλα χωρία τοῦ ποιήματος ποὺ μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ταυτίσωμε ἀκριβῶς τὸν ἀνώτατο αὐτὸν ἀξιωματοῦχο. Θὰ διαπιστώσωμε ἐπίσης τότε ὅτι οἱ προηγούμενοι χαρακτηρισμοὶ δὲν ἀποτελοῦν κενὲς ἐκφράσεις κολακείας, ἀλλὰ ὅτι ἔχουν οὐσιαστικὸ περιεχόμενο, ἐπειδὴ ἀναφέρονται σὲ συγκεκριμένες ἰδιότητες καὶ καθήκοντα τοῦ ἀμιρᾶ.

Στὰ φρ. 77^ῃ-77^ῃ ὁ ποιητής ἀναφέρεται στὸ πρόσωπο τοῦ ἀμιρᾶ μὲ τὰ ἀκόλουθα λόγια:

[ο]ὗτως ὁ χρυσοῦς καὶ μέγας αὐτοκράτωρ
τὸν πανσέληνον θεῖον ἀρχόντων δλων
καὶ χρυσόμορφον τῶν ἀμιράδων φάσις
ἔστησε βίω . . .
ἴν' ὥσπερ αὐτῆς τῆς γε ωραγίας ἔχει
προσηγορίαν θείαν ἡκριβωμένην
πρὸς τῆς προνοίας τῶν δλων ὑπερτέρ[ας]
(οὕτω) γε ωραγίας ἀναδειχθῇ τοῦ κράτους·
οὐ μὴν γε ωραγίων γῆν μόνην φερωνύμως . . .

’Απὸ τὸ χωρίο αὐτὸ μποροῦμε, νομίζω, νὰ καταλήξωμε στὸ βέβαιο συμπέρασμα ὅτι ὁ ἀμιρᾶς πρὸς τὸν ὅποιον ἀπευθύνεται μὲ τὸ ἔργο του ὁ ποιητής ὀνομαζόταν Γεώργιος. ’Οπως μποροῦμε νὰ διαπιστώσωμε ἀπὸ τὴν εἰδικὴ μελέτη τοῦ L.-R. Menager, ὁ μόνος ἀμιρᾶς μὲ τὸ ὄνομα Γεώργιος ὑπῆρξε ὁ Γεώργιος Ἀντιοχεὺς (Georges d'Antioche)¹, σημαντικὴ προσωπικότητα τοῦ καιροῦ του καὶ πρωθυπουργὸς² τοῦ πρώτου βασιλιᾶ τοῦ Νορμανδικοῦ κράτους τῆς Σικελίας, τοῦ Ρογήρου Β' (25 Φεβρουαρίου 1130 - 26 Φεβρουαρίου 1154)³. ’Ἐφερε τοὺς τίτλους ἀμιρᾶς τῶν ἀμιράδων καὶ ἀρχῶν τῶν ἀρχόντων⁴, τίτλους μὲ τοὺς ὅποιους μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἀναφέρεται καὶ στὸ ἔρ-

1. L.-R. Menager, *Amiratus-Aμηρᾶς*, δ.π. Εἰδικότερα γιὰ τὸν Γεώργιο Ἀντιοχέα βλ. σ. 44-54.

2. Βλ. δ.π., σ. 51.

3. Βλ. V. Grumel, *La Chronologie [Traité d'Études byzantines I (Bibliothèque byzantine)]*, Παρίσι 1958, σ. 425.

4. Βλ. L.-R. Menager, δ.π., σ. 50.

γο ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ¹. Ό ποιητής μας τὸν ξέρει ἀκόμη καὶ, ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα, πρωθυπουργό. Στὴν ἴδιότητά του αὐτὴ ἀναφέρονται καὶ τὰ ἀκόλουθα χωρία τοῦ ἴκετευτικοῦ ποιήματος:

- φ. 59^r καὶ κρυπτὸν οὐδέν, οὖ σὲ γνῶσιν οὐκ ἔχεις
ώς διάδημα τῶν ὅλων κεκτημένος².
φ. 99^r σὺ γοῦν ταμίας τυγχάνων ἔξουσίας,
αὐτὴ πεφυκὼς μᾶλλον ἡ ἔξουσία,
οἷα πρόμαχος τῆς χρυσῆς σκηπτουχίας.
φ. 111^r ὡς μοι δοκεῖ, πρώταρχε τῆς σκηπτουχίας³.

Ο Γεώργιος Ἀντιοχεὺς ἔλαβε μέρος στὶς ναυτικὲς ἐπιχειρήσεις τοῦ Ρογήρου Β'⁴. Μεταξὺ τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτῶν συγκαταλέγεται καὶ ἡ ναυτικὴ ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Djerba, τοῦ νησιοῦ ποὺ βρίσκεται στὸν κόλπο Gabés, στὸν κόλπο δηλαδὴ τῆς Μικρᾶς Σύρτεως τῶν ἀρχαίων. Ή ναυτικὴ αὐτὴ ἐπιχειρήση, στὴν ὅποια πρωτοστάτησε ὁ Γεώργιος Ἀντιοχεύς, ἔληξε μὲ τὴν κατάληψη τοῦ νησιοῦ στὰ 1135⁵. "Οπως εἴχαμε τὴν εὐκαιρία νὰ παρατηρήσωμε, ὁ ποιητὴς ἀναφέρεται στὸ ἔργο του καὶ στὴν πολεμικὴ δραστηριότητα τοῦ Γεωργίου Ἀντιοχέως. Μνημονεύει δμως, γεγονός ἰδιαίτερα σημαντικὸ γιὰ τὴν ἕρευνά μας τὴ σχετικὴ μὲ τὸ πρόσωπο πρὸς τὸ ὅποιο ἀπευθύνει τὸ ἴκετευτικό του ποίημα, καὶ τὴν κατάληψη τῆς Djerba, τῆς Γερβίας⁶, ὅπως τὴν ἔξελληνίζει, ἀπὸ τὸν πρωθυπουργὸ τοῦ Ρογήρου Β'.

Τὸ σχετικὸ χωρίο (φ. 86^v) ἔχει ὡς ἔξῆς:

'Αλλὰ τί μυὸς πρὸς λέοντος δυνάμεις,
τί δὲ σταγῶν στάζουσα πρὸς τὴν πλημμύραν

1. φ. 92^v: ἄρχοντα θεῖον, οἱδον ἄρχόντων ὅλων,
μέγαν ἀμιράν τῶν σοφῶν ἀμιράδων.

φ. 109^r: τὸν τηλεφανῆ καὶ περίπουστον, μέγαν,
ἄρχοντα σαφῆς θεῖον ἄρχόντων ὅλων.

2. Βλ. παραπάνω, σ. 61.

3. Βλ. καὶ τοὺς χαρακτηρισμοὺς ποὺ παρέθεσα παραπάνω, σ. 60.

4. Βλ. ὅσα γράφει ὁ ποιητὴς γιὰ τὴν πολεμικὴ δράση τοῦ Γεωργίου Ἀντιοχέως παραπάνω, σ. 61.

5. Βλ. L.-R. Menager, δ.π., σ. 48 καὶ 52. Βλ. ἀκόμη καὶ *Encyclopédie de l'Islam*, Nouvelle édition, t. II, 1965, σ. 470 (στὸ λημμα Djarba).

6. 'Ο Krumbacher (δ.π.) ἔχοντας ὑπόψη του ἀπὸ τὸν Iriarte τὴν πληροφορία ὅτι στὸ χρ. ὑπάρχει ἡ παρασελίδια σημείωση περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Γερβίας, παρατηροῦσε: «ἀναφέρει (ὁ ποιητὴς δηλ.) ... καὶ τὴν ἀλώσιν ἀγνώστου τινὸς εἰς ἐμὲ πόλεως Γερβίας». Στὸ κείμενο ποὺ παραθέτω καὶ τὸ ὅποιο ἀγνοοῦσε βέβαια ὁ Krumbacher ἡ Γερβία δὲν ἀναφέρεται ὡς πόλη, ὅπως δὲν ἀναφέρεται ὡς πόλη καὶ στὴν παρασελίδια σημείωση (βλ. παραπάνω, σ. 52).

ἀπειροχύτου φύσεως τῶν ὑδάτων¹;
 Οὕτω δὲ ταῦτα μηδὲν εἰς τὰς ἐξόχους
 ἀνδραγαθίας τῆς κάρας ἀμιράδων.
 Οὗτος καθεῖλε τὴν ὁφρὺν τῶν βαρβάρων
 εἰς χοῦν τὰ θράση λεπτύνας τῆς Γερβίας
 ὑπέρ γένος πᾶν τοῖς κακοῖς καυχώμενης,
 πράξας Ἰησοῦ Ναυῆ παραπλησίως ...

‘Ο Γεώργιος Ἀντιοχεὺς εἶχε τρεῖς γιούς, τὸν Ἰωάννη, τὸν Σίμωνα καὶ τὸν Μιχαήλ, δὲ ὅποιος εἶχε καὶ τὸ ἀξιωμα τοῦ ἀμιρᾶ². Στὸ ἔργο ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ ὁ ποιητὴς ἀναφέρεται καὶ στοὺς κλάδους τοῦ ἀμιρᾶ. Ἀπὸ τοὺς κλάδους αὐτοὺς δὲ ποιητὴς μνημονεύει ὄνομαστικὰ τὸν Μιχαήλ, γιὰ τὸν ὅποιο μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἦταν ἀμιράς, καὶ τὸν Συμεών. Τὸ σχετικὸ χωρίο εἶναι τὸ ἀκόλουθο (φ. 113^v - 114^r):

Εἰ δὲ προβαλεῖν ἀθετεῖς σου τοὺς λόγους
 ὑπερτίμοις σου καὶ ὅρισον τοῖς κλάδοις·
 κυρῷ Μιχαὴλ φιλτάτῳ, σοφωτάτῳ,
 φαιδρῷ κορυφῇ τῶν νέων ἀμιράδων,
 σφριγῶντι θείαις ἀρεταῖς διαφόροις,
 τῷ σὸν τόπον σφύζοντι πλείστῃ συνέσει,
 θείας σεβαστῆς καὶ νέας σκηπτουχίας,
 ὅταν σε συμβῇ μὴ παρεῖναι τῷ τόπῳ·
 τῷ νουνεχεστάτῳ τε Συμεὼν πάνυ³,
 δις εἰ τάχα παῖς χρηματίζει τοὺς χρόνους,
 γηραιός, ἀλλ’οὐ, μαρτυρεῖται τοὺς λόγους,
 τὸ σχῆμα, πρᾶξιν τὴν κατ[]·
 ἄλλοις τε πᾶσι λαμπροτάτοις σου κλάδοις
 οἵ τέρπεται σου πνεῦμα θεῖον ἐκτόπως.

Δὲν μπορεῖ συνεπῶς, ἔχω τὴ γνώμη, νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία ὅτι ὁ ποιητὴς ἀπευθύνει τὸ ἔμμετρο ἵκετευτικό του ἔργο στὸν ἄρχοντα τῶν ἀρχόντων, τὸν ἀμιρᾶ τῶν ἀμιράδων, τὸν πρωθυπουργὸ τοῦ βασιλιά τῆς Σικελίας Ρογῆρο Β’, τὸν Γεώργιο Ἀντιοχέα.

1. Ο λόγος γιὰ προηγούμενα κατορθώματα τοῦ ἀμιρᾶ.

2. Bλ. L.-R. Menager, δ.π., σ. 54: «on sait qu'il eut trois fils: Jean, Simon et Michel, ce dernier pourvu lui-même du titre d'emir».

3. Στὸ σημεῖο αὐτὸν ὑπάρχει δίπλα στὸ κείμενο ἡ παρασελίδια σημείωση: [περὶ] τοῦ κινδοῦ συμεὼν τοῦ ἄρχοντος (πρώτου Iriarte) τῶν σεκρέτων. Στὴ λέξη ἡ στὶς λέξεις (ἀμέσως πιὸ κάτω) οἱ ὅποιες δὲν διαβάζονται σήμερα θὰ ὑπῆρχε πιθανότατα ἡ μνεία τοῦ ἀξιώματος τοῦ Συμεών.

Σύμφωνα μὲ τὰ συμπεράσματα τοῦ L.-R. Menager, ὁ Γεώργιος Ἀντιοχεὺς πεθαίνει στὸ χρονικὸ διάστημα μεταξὺ Ἀπριλίου καὶ Αὐγούστου 1151¹. Η κατάληψη τῆς Djerba (Γερβίας) ποὺ μνημονεύεται ἀπὸ τὸν ποιητὴ ἔγινε, ὅπως εἰδαμε, στὰ 1135. Τὸ κείμενο, συνεπῶς, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενο τῆς ἔρευνάς μας πρέπει νὰ ἔχῃ γραφῆ στὸ χρονικὸ διάστημα μεταξὺ 1135 καὶ Αὐγούστου 1151.

"Οπως ἔχομε διαπιστώσει, ὁ ποιητὴς δὲν μᾶς δίνει στὸ ἔργο του πληροφορίες οἱ ὅποιες θὰ μᾶς ἐπέτρεπαν ἔναν ἄμεσο καὶ βέβαιο καθορισμὸ τῆς ταυτότητάς του². Γιπάρχουν δύμας στὸ ἔργο αὐτὸ δρισμένα χωρία ἀπὸ τὰ ὅποια μποροῦμε νὰ συμπεράνωμε ὅτι ὑπῆρχε κάποια στενώτερη σχέση μεταξὺ τοῦ ποιητῆ καὶ τοῦ Γεωργίου Ἀντιοχέως. Στὸ φ. 110^v διαβάζομε:

Ἐγὼ δὲ τῆς σῆς χρηματίσας σφραγῖδος,
ἥν καταθραύειν ἀδυνατεῖ τις λόγος
τὸ κῦρος ὃς ἀνωθεν εἰσδεδεγμένην,
τί με τρύχεσθαι παρορᾶς ταῖς κακίαις
ἄς οἶδε φρουρὰ καὶ φυλακὴ βλαστάν(ειν) ...;

Στὸ φ. 105^v ὁ ποιητὴς παρατηρεῖ ἀκόμη:

τῆς σῆς ἐφυτεύθην γάρ ἔκπαλαι χρόνων
ἐγὼ γ' ὁ τὴν μωνὸν δεξιὰς πρὸς χρησίμου,
ἥ καὶ μ' ἔχαράκωσε φραγμῷ καὶ τάφρῳ
ἀκαταθραύστοις, αὐτὸς ὕσπερ ὥδην,
ὅστ' οὐκ ὀλίγον τῆσδε παραφυάδας
εἰς γῆς τόπον μέγιστον ἐκτεταμένας
ὅλεθρος αὐτοῖς παγγενῆς ἔλθοι μάτην³.

Στὸ φ. 112^r οὐκ ἐπανέλθη καὶ οὐκ τονίση πάλι ὅσα ἀνέφερε ἡδη στὸ φ. 105^v:

Νῦν δὲ πρὸ πολλῶν τῶν χρόνων ἀναιτίως
παρεῖδες αὐτῆς ἀμελήσας ἐκτίπως,
ὅστ' ἐκπεσεῖν τείχισμα, φραγμὸν καὶ τάφρον,
παραφυάδας καὶ μαρανθῆναι πάσας
καὶ πρὸς μονιῶν καὶ συῶν τῶν ἀγρίων

1. L.-R. Menager, ὁ. π., σ. 54.

2. Τὸ πρόβλημα τῆς ταυτότητας τοῦ ποιητῆ, ὅπως καὶ πολλὰ δὲλλα προβλήματα ποὺ παρουσιάζει τὸ ἔργο του (γλώσσα, μετρική, πηγές, ίστορικὴ ἀξία) ποὺ μᾶς διασώζει τὸ χρήσιμον Μαδρίτης, θὰ μὲ διασχιλήσουν μελλοντικά.

3. Βλ. καὶ φ. 106v. Ἐγὼ δ' ὁ μάτην ἐπτερωμένος σκέπης

τοῖς σοῖς πτεροῖς ἥλπιζον οὐκ ἐν πηλίκοις
χρόνοις τρύχεσθαι φυλακῆς ληφθεὶς βρόδους.

καταπατεῖσθαι καὶ λυμαίνεσθαι σφόδρα.
Τί δῆτ' ἐλάθου τῶν πόνων σου καὶ κόπων
ῶν [] φυτεύσας καὶ χαρακώσας τότε
χάριν ἔχυσας τῶν ἐμῶν βλαστημάτων;

Σὲ ἄλλα χωρία τοῦ ἔργου του ὁ ποιητὴς ὀνομάζει τὸν ἑαυτό του οἰκέτην
τοῦ Γεωργίου Ἀντιοχέως, ὅπως π.χ. στὸ φ. 113^r, στὸ δποῖο διαβάζομε:

Σὺ δ' οἰκέτην σου τὸν τληπαθῆ καθόλου,
δν πρὸ χρόνων ἥρδευσας ἵλεω¹ τρόπω,
ῶσπερ φυτευτὸν δεξιᾷ τῇ χειρὶ σου²...

Τέλος στὸ φ. 113^v ὁ ποιητὴς γίνεται σαφέστερος ὡς πρὸς τὴ σχέση ἢ
ὅποια τὸν συνδέει μὲ τὸν Γεώργιο Ἀντιοχέα. Στὸ φ. τοῦτο διαβάζομε μεταξὺ³
τῶν ἄλλων καὶ τὸν ἀκόλουθο στίχο ποὺ ἀναφέρεται στὸ πρόσωπο τοῦ ποιητῆ:

τλήμων θεράπων, οἰκέτιδός σου πόσις.

'Απὸ τὸν στίχο αὐτὸν καὶ ἀπὸ τὰ προηγούμενα χωρία τοῦ ἔργου ποὺ πα-
ρέθεσα θὰ μπορούσαμε νὰ καταλήξωμε στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ποιητὴς ὑπῆρ-
ξε ἀνθρωπὸς τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντος τοῦ Γεωργίου Ἀντιοχέως, ποὺ, πιθα-
νόν, τὸν πάντρεψε ὁ ἀμιράς τῶν ἀμιράδων μὲ κάποιαν ἀπὸ τις γυναικες τοῦ
σπιτιοῦ του.

Θεσσαλονίκη

ΕΥΔ. Θ. ΤΣΟΛΑΚΗΣ

1. ἵλεω χφ.

2. Βλ. φ. 105^v: τῆς πρός με δόξης σῆς χθαμαλὸν οἰκέτην, καὶ φ. 110^r: σοῦ χθαμαλοῦ
δ' οἰκέτου.